

Rozsáhlý blok příspěvků je věnován Alkuinově teologii a dílu literárnímu: E. Ann Matter sleduje jeho teologii, Francesco Stella dílo básnické, Louis Holtz dílo gramatické na širším panoramatu doby, Dieter Bitterli si pak všimá Alkuina a anglosaského hádankového básnictví, které bylo tehdy na ostrovech značně rozšířeno. Posléze v tomto kontextu probírá Walter Berschin vztah Alkuinův k žánru biografie a David Ganz podává velmi instruktivní soupis Alkuinových hlavních děl, pokud jsou dochována v rukopisech 9. století. Skoro u všech seznamů můžeme registrovat i rukopisy svatohavelské. Snadnější evidenci tu zbytečně komplikuje, že soupisy nejsou seřazeny alfabetycký podle jednotlivých měst. Lawrence Nees sleduje Alkuinův vztah k jemu současné knižní výzdobě.

Bylo by skoro s podivem, kdyby v knize nebyl výrazněji reflektován fenomén svatohavelského kláštera; nacházíme tu stať Ernsta Trempa o Alkuinově vztahu k tomuto klášteru, dále rozpravu Antona von Euwa o reflexi Alkuinova komputistického a rétorického díla v dochovaných svatohavelských rukopisech a konečně stať Karla Schmuki o rané novověké edici Alkuinova díla, pokud byly jejich východiskem právě rukopisy svatohavelské, ať šlo o edice Duchesnovy, Frobenia Forstera či dalších. Z doprovodných textů je třeba upozornit vedle seznamu zkratk, siglů resp. použitých pramenů zejména na rozsáhlý soupis literatury, soupis rukopisů (třeba přidat výše zmíněný rukopis pražský), seznam jmenný, soupis autorů a posléze i účastníků, kde výrazně převažovala jména švýcarských badatelů.

Přestože Alkuin zemřel o dekádu dříve než Karel Veliký a v závěru svého života působil vzdálen od dvora jako opat v svatomartinském klášteře v Toursu, jeho vliv na Karlově dvoře neměl konkurenci. Vzdálení ovšem nebylo až zas tak velké, neboť jak píše svatohavelský historiograf Notker Koktavý (Notker Balbulus), Alkuin v Toursu pobýval jen tehdy, když byl Karel Veliký na válečných výpravách (i když ty ovšem byly dosti časté). A tak právem u 1200. výročí Alkuinovy smrti konaná konference se pokusila s úspěchem zvázat Alkuinovu aktuálnost – jistě ne bezprostředně pro dnešek, ale pro další vývoj křesťanské Evropy v každém případě. A učinila tak kvalifikovaným způsobem a nadto v publikaci, která je i svou výpravou důstojným pokračováním svatohavelské knižní kultury dávných věků.

IVAN HLAVÁČEK

Generations in the Cloister. Youth and Age in Medieval Religious Life – Generationen im Kloster. Jugend und Alter in der mittelalterlichen vita religiosa, hg. von Sabine VON HEUSINGER – Annette KEHNEL, Lit, Münster – Wien – Berlin 2008 (= Vita Regularis, Bd. 36) 192 s., ISBN 978-3-8258-1173-0

Sborník vydaný v rámci ediční řady *Vita Regularis*, vlnkové lodi kontinentálního bádání o středověkých kláštorech, má původ v mediévistické konferenci *Youth and Age*, konané roku 2005 v Leedsu. Tištěný výstup konkretizuje předmět bádání na klášterní prostředí a nově jej zastřešuje pojmem generace, tedy termínem, který se stal zejména po přelomu tisíciletí v kulturních a sociálních vědách značně módním. V úvodu naráží editorka Sabine von Heusinger na problém, jak spojit původní titul – zde podtitul – s pojmem (příp. pojmy) generace. Generace je tu poněkud vágně definována jako „koncept, který má charakterizovat sociální a časově určené umístění jedinců nebo kolektivů v rámci společnosti a přiřazení jim specifické identity ve formě identity generační. Jedinec je ve svém způsobu myšlení, cítění, chtění a jednání orientován směrem k sociálním perspektivám, které jsou ovlivněny historií“ (s. 3). Předložené studie si podle von Heusinger kladou za cíl interdisciplinárně řešit dva základní problémy – konstituování generací včetně procesu, který jim přiděluje specifické identity, a formování mezigeneračních vztahů.

Hubertus Lutterbach podává obsírnou genezi pojmu *Gotteskindschaft* od dob prvních křesťanů přes středověká klášterní společenství až po jeho renesanci v 19. století. Pomocí biblických citátů a vybraných klášterních pramenů klade vrchol používání termínu do 11. století, kdy si mniši nejvyšší stupeň *Gotteskindschaft* přisvojili. Tim Gorringer vystavěl svou studii na novozákonním citátu z Matouše 18, 1–5, kde Ježíš učedníkům vysvětluje, že jedině ten, kdo se pokoří jako dítě, bude nejvyšší v království nebeském. Podrobuje analýze použitý termín *parvulus* a dochází k závěru, že nebyl středověkými pisateli chápán doslovně, ale jako obecné pojmenování ideálního, a tedy pokorného křesťana. Novozákonní dítě tak bylo středověkým teologickým konceptem, který se během něko-

lika staletí téměř neměnil a nesouvisel s pohledem na reálné děti dané doby. Tanja Skimbraks se zabývá texty popisujícími episkopální svátek (poprvé zaznamenán o Vánocích roku 911 v St. Gallen), během kterého byl úřadující biskup nahrazen dítětem, jež si zvolili chlapci studující v katedrální škole. Autorka tvrdí, že tento zvyk postrádal smíchový rys, typický pro podobné slavnosti v laickém prostředí, a byl tedy chápán jako zcela reálné obrácení společenských statutů. To dokládá mj. skutečností, že vedle liturgických funkcí měl v některých oblastech chlapecký biskup po dobu svého episkopátu právo přerozdělovat pronajaté statky nebo razit mince. Skimbraks dále hledá zdroje svátku a podává několik příkladů kázání chlapeckých biskupů z konce středověku.

Annette Kehnel se věnuje vztahům mezi otci a syny v raně středověkých irských kláštorech. V první části probírá rodinné vztahy v rámci evropské křesťanské církve obecně; jejich vytěsnění z církevní organizace nachází ve 12. století a jako důvod vidí spolu se staršími autory přísnější vztah k lidské sexualitě mezi církevními reformátory. Jádrem studie je věnováno Irsku, kde specifický vývoj církevní organizace s klášterem coby základní správní jednotkou vedl v 8. století k situaci, kdy ve vedení instituce stála jediná rodina až dvanáct generací. Kehnel zde polemizuje s dřívějšími názory, že takové dynastie nutně přivedly irskou církev ke kulturnímu úpadku. Rovněž v Irsku přineslo konec rodinných strategií prosazení celibátu ve 12. století. Gabriela Signori upozorňuje ve svém exkurzu do prostředí pozdně středověkých ženských klášterů na úskalí, která přináší snaha určit věk žen účastnicích se zasvěceného života. Mnohem častěji než stáří uvádějí prameny – které jsou psány většinou tendenčně jako exempla – pouze způsob či typ zbožného života. V písemnostech jsou tak převážně zachyceny buď děti velmi malé, nebo naopak staré ženy, obě skupiny pro svou údajnou oddanost klášteru. Nad sounáležitost generační vyzdvihuje Signori pouto příbuzenství, ať už bylo tvořeno svazky přirozenými, umělými nebo čistě duchovními. Autorka ve shodě se starší literaturou tvrdí, že ani reformní snahy nemusely být podmíněny určitým věkem jejich propagátorů.

Studie Mirko Breitensteina se soustřeďuje na instituci novicmistra v cisterciáckých kláštorech. Právě tato funkce byla jistým převodníkem mezi novici a mnichy, kteří již v klášteře jistou

dobu žili. Novicmistr měl nejen povinnosti jako učitel, ale také jako dohlížitel nad disciplínou. S hospodářským rozvojem řádu se paralelně objevuje *magister conversorum*, který instruoval a kontroloval konvrše. S pomocí narativních pramenů Breitenstein konstruuje kusý obraz ideálního novicmistra – uměl číst a psát, orientoval se v kalendáři a měl pravděpodobně kněžské svěcení. Na druhou stranu nemusel sám noviciátem projít a před svým uvedením do funkce nemusel v klášteře ani delší dobu žít. O jeho pokročilém věku je možno pouze spekulovat. Hlavní byly jeho vlohy pro funkci klášterního „instruktora“.

Poslední text z pera Michaela Robsona zkoumá, jaký byl vztah členů františkánského řádu a jeho specifické zbožnosti k dětem, ať už uvnitř, nebo vně kláštera. Františkáni se ve svých kázáních zaměřovali na děti již od raného věku. Důležité byly také jejich školské aktivity, kde se dorostu intenzivně věnovali. Tato činnost pramenila z prohloubené zbožnosti, která vedla k nápodobě Krista, zde v jeho úctě k nevinným dětem. Robson se dále věnuje christianizačním snahám františkánů v Asii a především pak analýze kostela jako veřejného místa, které má působit na mladé členy městských rodin, navázaných na jednotlivé konventy. Výzdoba svatých konfrontovala měšťanské děti s jejich rodinnou historií v podobě erbů i pohřebiště a františkáni je pravidelně zapojovali do liturgických úkonů. Není tak náhodou, že děti se často objevují v příbězích o mendikantských zázracích. V závěru studie Robson sleduje konflikty pramenící z přílišného mládí dětí, které františkáni do klášterů přijímali, někdy proti vůli jejich rodičů.

Žádný z autorů bohužel nevyužil analytického konceptu generace, jak jej v posledních deseti letech formulovala historiografie a další humanitní vědy zabývající se materiálem novověkým, ale i mladším. Naopak metodologické rozpaky a terminologickou neukotvenost některých příspěvků a především pak úvod editorky (s. 17–18) nepřímo přiznávají. Přitom v žádném z textů jasně nezazněla regulérní otázka, zda jsou středověké prameny vůbec schopny unést nároky dosavadního bádání o generacích, zda je v nich v uspokojivém rozsahu možno najít onen sociální rozměr, o kterém von Heusinger hovoří. Také velký časový a místní rozptyl většiny příspěvků vyvolává pochybnosti o tom, zda lze prostředí středověkého kláštera traktovat jako neměnné, příp. spojitě se vyvíjející a bez

navázání na konkrétnější kulturní, politické a ekonomické reality. V tomto ohledu by bylo třeba podrobných materiálových studií, které by si všímaly detailních posunů a změn v řádových pramenech všeho druhu. Pravidelného čtenáře publikací řady *Vita regularis* jistě překvapí zbytečně dlouhý úvod, který je navíc podán ve dvou jazycích. Nezbaví se tak dojmu, že se zde editorky pokoušely „nafouknout“ svazek, který ani s rejstříky nepřesáhl hranici dvě stě stran.

JAN KREMER

Christine KLEINJUNG, *Frauenklöster als Kommunikationszentren und soziale Räume. Das Beispiel Worms vom 13. bis zum Beginn des 15. Jahrhunderts*, Didymos Verlag, Korb 2008

368 s., ISBN 978-3-939020-21-9

Původně disertační práce Christine Kleinjung se v zásadě dělí na dvě rovnocenné části. V prvních kapitolách autorka představuje osudy tří ženských klášterů na předměstí Wormsu, včetně formování jejich majetkového zázemí, vazeb k řádovým centřům i k samotné městské komunitě. V druhé pak sleduje zapojení konventů do vícevrstevnatých komunikačních sítí. V pomyslném hledáčku zájmu německé historicky se ocitly dvě komunity cisterciáček a klášter méně rozšířeného řádu magdalenitek, přičemž starší z klášterů následnic svatého Bernarda zachycují prameny pod názvem *monasterium sancte mariae* už v 11. století. Tehdy ovšem za klášterními zdmi pobývala komunita benediktýnek, vystřídaná novou řeholí během biskupem iniciované reformy v první polovině 13. věku. Ustavení mladšího konventu zvaného *ortum beate virginis* je pak kladeno k roku 1226. Třetím konventem, jemuž autorka věnovala pozornost, se stala komunita magdalenitek zformovaná ve druhé čtvrtině 13. století. Původní komunita napravených žen, vedených sborem duchovních, si dokázala velmi rychle získat pozornost příslušníků wormského patriciátu a záhy se stala vyhledávaným místem prokazování jejich rodové prestiže.

Vzhledem k obecně tristnímu stavu pramenů vztahujících se k osudům ženských konventů si zaslouží pozornost přístup, s jakým se Christine Kleinjung pokusila toto omezení pře-

konat. V prvním díle své monografie autorka nastínila fundátorské okruhy sledovaných klášterů a jejich roli při etablování sester v příměstském prostoru. V jejím pojetí se přitom nejedná o samoučelnou hru s výši a četností platů. Vnímání kláštera jako součásti (či naopak cizorodého prvku) mikrosvěta středověkého Wormsu se zvláště markantně projevilo u obou komunit cisterciáček. Zatímco první ze jmenovaných byla vnímána jako jedna z institucí spojených s městem, druhá (společající na postupně ochabující okruh šlechtických donátorů) se na přelomu 14. a 15. století dostávala do stále výraznějších ekonomických i personálních potíží. Osiřelých budov se nakonec v roce 1443 ujali augustiniáni kanovníci, kteří ve své kronice zpětně obvinili zdejší sestry šlechtického původu z uvolnění řeholní kázně.

Zdůraznění jedinečnosti vývoje každého ženského kláštera podtrhla německá historička i v druhém oddíle své práce, ve které se pokusila o rekonstrukci odlišných vrstev komunikačních vazeb sledovaných komunit. Východiskem přitom přirozeně zůstávala konstatovaná skutečnost, že se světem za klášterní zdí vstupovaly sestry do kontaktu především jako společenství reprezentované abatyší, případně v hospodářských otázkách proboštem. Právě abatyše vcházela do písemného nebo i osobního kontaktu se zástupci řádové hierarchie a toto komunikační pole v základních obrysech vymezovaly generální kapitulou upravované stanovy. Opět stojí za zdůraznění, že pouze vymezovaly, neboť představitelky druhého kláštera cisterciáček vykazovaly v interní řádové komunikaci výrazně nižší aktivitu.

Základním problémem při pokusu o sledování „kláštera jako komunikačního centra“, který Christine Kleinjung dokonce zařadila mezi tradiční prostory veřejné komunikace středověkého urbánního světa (kostel, radnice, náměstí, hospoda), zůstává otázka, zda lze hovořit o komunikačních vazbách i v případě jednotlivých řeholnic. Právě tímto směrem autorka zaměřila svoji další pozornost, přičemž určitým nosným můstkem jejich úvah se stala představa řeholnic jako mezičlánku při kontaktu rodinných sítí s transcendentnem. Už výběr kláštera tak měl být aktem, za kterým vždy stála určitá sociální síť. Sestry také vstupovaly do kláštera vybaveny platy, které zpravidla zůstávaly instituci, byť se v některých případech objevují i doživotní donace. Platy či jiné zajištění zároveň představo-